

Obsah

1	Ideální a slabě interagující Boseovy a Fermiho plyny	6
1.1	Úvod	6
1.2	Kvantově mechanický popis mnohočasticových systémů	7
1.3	Nejdůležitější vztahy fenomenologické termodynamiky	12
1.4	Ideální Boseův plyn	13
1.4.1	Boseova-Einsteinova kondenzace	14
1.4.2	Termodynamická limita	17
1.4.3	Goldstoneův teorém	20
1.5	Slabě interagující Boseův plyn	21
1.6	Boseův plyn – shrnutí	28
1.7	Boseova-Einsteinova kondenzace a supratekutost	28
1.8	Ideální Fermiho plyn	31
1.8.1	Ideální Fermiho plyn - shrnutí	34
1.9	Poznámky k slabě neideálnímu Fermiho plynu	34
1.10	Závěr	36
1.11	Literatura	36
2	Dosahování a měření nízkých teplot	38
2.1	Teplotní stupnice	38
2.2	Plynový teploměr	40
2.3	Primární teploměry	41
2.3.1	Šumový teploměr	42
2.3.2	Jaderný orientační teploměr	44
2.3.3	Teploměry s coulombickou blokadí	45
2.4	Sekundární teploměry	46
2.4.1	Kovové rezistivní teploměry	47
2.4.2	Polovodičové teploměry	48
2.4.3	Kapacitní teploměry	51
2.4.4	Termočlánky	52
2.5	Z historie dosahování kryogenních teplot	52
2.6	Dosahování dusíkových a heliových teplot	55
2.7	Směsi $^3\text{He} - ^4\text{He}$	59
2.8	Rozpouštěcí refrigerátory	61
2.9	Adiabatická demagnetizace	64
2.9.1	Adiabatická demagnetizace paramagnetických solí	65
2.9.2	Jaderná adiabatická demagnetizace	65
2.9.3	Adiabatické tavení pevného ^4He v kapalném ^3He	69
2.10	Dosahování nízkých teplot bez použití kryokapalin	71
2.10.1	Kryogenerátory	71
2.10.2	Pulzní trubice	73
2.10.3	Pevnolátkové chladiče	74
2.11	Literatura	74

3	Vlastnosti normálneho kvapalného ^3He	76
3.1	Kvapalné ^3He ako ideálny degenerovaný Fermiho plyn?	78
3.2	Pauliho paramagnetizmus kvapalného ^3He	81
3.3	Transportné vlastnosti kvapalného ^3He	83
3.4	Landauova teória kvapalného ^3He	84
3.5	Literatúra	90
4	Tuhé hélium	91
4.1	Kvantový kryštál	91
4.2	Tuhé ^3He	93
4.2.1	Môže mať kryštál vyššiu entropiu než kvapalina? Pomerančkova predpoveď a chladiaca metóda	93
4.2.2	Kryštalizačný teploter	95
4.2.3	Jadrový magnetizmus ^3He	99
4.3	Tunelovanie atómov v kryštáloch hélia	101
4.3.1	Kvantová difúzia.	102
4.3.2	Nulové vakancie	105
4.3.3	Supersolid	106
4.3.4	Torzny oscilátor a supratekutosť	110
4.4	Literatúra	111
5	Supratekuté ^4He	113
5.1	Rovnovážny fázový diagram	113
5.2	Vybrané fyzikálne vlastnosti supratekutého ^4He	115
5.3	Supratekutý film kapalného hélia	117
5.4	Základní teoretické představy o supratekutosti ^4He	118
5.5	Úvod do Landauovy teorie supratekutosti ^4He	119
5.6	Landauovo kritérium supratekutosti	120
5.7	Termodynamika He II	122
5.8	Hydrodynamika He II	124
5.9	Vlnové procesy v He II	125
5.9.1	První zvuk	127
5.9.2	Druhý zvuk	128
5.9.3	Třetí zvuk	128
5.9.4	Čtvrtý zvuk	129
5.10	Kvantově mechanický popis He II	129
5.11	Kvantování cirkulace v He II	131
5.11.1	Kvantovaný vír v He II	132
5.11.2	Experimentální důkaz kvantování cirkulace v He II	133
5.12	Rotující He II	134
5.13	Vnitřní tření	135
5.14	Nukleace a interakce kvantovaných vírů v He II	136
5.14.1	Nukleace kvantovaných vírů	136

5.14.2	Interakce mezi víry	137
5.15	Vizualizace kvantovaných vírů v He II	139
5.16	Literatura	140
6	Supratekuté fáze ^3He	142
6.1	Základné vlastnosti supratekutých fáz ^3He	142
6.2	Spektrum excitácií v supratekutých fázach ^3He	148
6.3	Dynamika excitácií a andrejevovská reflexia v supratekutom $^3\text{He-B}$	150
6.4	Spinová dynamika v supratekutom $^3\text{He-B}$	156
6.5	Pozdĺžna jadrová magnetická rezonancia	157
6.6	Frekvenčný posuv a priečna JMR v supratekutých fázach ^3He .	158
6.7	Magnetická supratekutosť a stavy s koherentnou precesiou spinov	160
6.8	Procesy magnetickej relaxácie v supratekutom $^3\text{He-B}$	162
6.9	Spinovo precesujúce vlny	164
6.10	Perzistentne precesujúca doména v $^3\text{He-B}$	166
6.11	Boseova-Einsteinova kondenzácia magnónov v supratekutom ^3He	167
6.12	Rozhranie medzi A a B fázami supratekutého ^3He	169
6.12.1	Nukleačný problém	170
6.13	Rotujúci supratekuté ^3He	170
6.13.1	Hladina rotujúciho vzorku	170
6.13.2	Kvantované víry alebo vírové listy?	172
6.13.3	Vírové štruktúry v rotujúcim $^3\text{He-A}$	174
6.13.4	Kvantované víry v rotujúcim $^3\text{He-B}$	178
6.13.5	Supratekutá Kelvinova-Helmholtzova nestabilita	181
6.14	Literatúra	183
7	Kvantová kavitace a kvantové vypařování	186
7.1	Standardní teoretický popis kavitace	186
7.2	Stavová rovnice a spinodální limit	188
7.3	Experimentální studium kavitace v kapalném heliu	189
7.4	Kvantové vypařování	192
7.5	Literatura	194
8	Ionty v supratekutém heliu	195
8.1	Struktura iontů	195
8.2	Lokalizace nabitých částic u hladiny He	196
8.3	Pohyblivost iontů	199
8.4	Dvojměrná krystalizace	200
8.5	Detekce a nukleace kvantovaných vírů	203
8.6	Landauova kritická rychlost	205
8.7	Ionty v supratekutém ^3He	206
8.8	Literatura	207

9 Chladné atomové plyny	208
9.1 Úvod	209
9.2 Přehled experimentálních technik	210
9.2.1 Uvěznění atomů v pasti	211
9.2.2 Laserové chlazení	213
9.2.3 Detekce	216
9.3 Neinteragující bosony v pasti	217
9.3.1 Hustota stavů	217
9.3.2 Základní termodynamické vlastnosti	219
9.3.3 Rozdělení hustoty a rychlosti	221
9.4 Interagující bosony v pasti	222
9.4.1 Grossova–Pitajevského rovnice	222
9.4.2 Viriální teorém a energetické škály	224
9.4.3 Thomasova–Fermiho aproximace	226
9.4.4 Kolektivní excitace	228
9.5 Rotující kondenzáty a víry	231
9.5.1 Víry v homogenním Boseově plynu	232
9.5.2 Víry v uvězněném plynu	234
9.5.3 Stabilita víru	235
9.6 Feshbachova rezonance	237
9.6.1 Dvoukanálový model	238
9.7 Neinteragující fermiony v pasti	240
9.7.1 Rozdělení hustoty a rychlosti	242
9.8 Homogenní Fermiho plyn s přitažlivou interakcí	243
9.8.1 BCS teorie	243
9.8.2 Renormalizace vazbové konstanty	245
9.8.3 Přechod BCS–BEC	246
9.8.4 Výsledky v aproximaci středního pole	247
9.9 Aproximace lokální hustoty	250
9.9.1 Příklady použití	251
9.10 Optické mřížky	252
9.10.1 Blochovy oscilace	253
9.10.2 Bosony v optické mřížce	254
9.10.3 Fázový přechod supratekutina–izolant	257
9.10.4 Fermiony v optické mřížce	258
9.11 Literatura	259
10 Kryogenní dynamika tekutin a kvantová turbulence	260
10.1 Úvod do proudění a turbulence klasických tekutin	260
10.2 Možnosti využití kryogenního helia pro studium klasické turbulence	263
10.3 Supratekutá hydrodynamika, kvantované víry a jejich dynamika .	266
10.4 Kvantová turbulence v protiproudu normální a supratekuté složky	269
10.5 Kvantová turbulence vyvolaná prouděním supratekuté složky . .	271
10.6 Turbulence v He II generovaná mechanicky, mřížková turbulence	273

10.7	Kvantová turbulencia v limite nulovej teploty	275
10.8	Kvantová turbulencia v $^3\text{He-B}$ v prítomnosti normálnej složky	279
10.9	Záver	282
10.10	Literatúra	282
11	Supratekuté hélium ako kozmologické laboratórium ?	284
11.1	Supratekuté hélium - modelový systém pre kozmológiu	284
11.2	Kibbleův-Zurkův mechanizmus vzniku defektů při fázovém přechodu druhého druhu	285
11.3	Kibbleův-Zurkův mechanizmus v kondenzovaných látkách	287
11.3.1	Kibbleův-Zurkův mechanizmus v supratekutém $^3\text{He-B}$	287
11.3.2	Kibbleův-Zurkův mechanizmus v supratekutém He II	291
11.4	Supratekuté $^3\text{He-B}$ a analóg Unruhovho javu	291
11.4.1	Spinová supratekutost v $^3\text{He-B}$ a simulácia horizontu udalostí	294
11.5	Literatúra	297
12	Supratekutost barevných kvarků	298
12.1	Základní pojmy	298
12.2	Fázový diagram QCD	304
12.2.1	Jaderná hmota	305
12.2.2	Silně interagující mnohokvarkový systém (nonCFL)	306
12.2.3	Slabě interagující mnohokvarkový systém (CFL)	308
12.3	Experimentální projevy supratekutosti barevných kvarků	311
13	Základy supravodivosti	325
13.1	Ideální vodivost	327
13.2	Ideální diamagnetizmus	328
13.3	Supravodiče I. a II. typu	330
13.4	Demagnetizačný faktor	332
13.5	Termodynamika supravodičov	333
13.6	BCS teória	335
13.6.1	Izotopický jav	336
13.6.2	Dvojica elektrónov s príťažlivou interakciou	336
13.6.3	Príťažlivá interakcia sprostredkovaná fonónmi	339
13.6.4	BCS rovnica supravodivej energetickej medzery	341
13.6.5	Kritická teplota T_c a energetická medzera Δ	343
13.6.6	Shrnutie	344
13.7	Termodynamické veličiny	345
13.8	Supravodivost so silnou väzbou	348
13.9	Bezmedzerová supravodivost	349
13.10	Tunelovanie	350
13.10.1	Tunelovanie medzi dvomi systémami voľných elektrónov	353
13.10.2	Tunelovanie medzi systémom voľných elektrónov a BCS supravodičom	353

13.10.3 Tunelovanie medzi systémom voľných elektrónov a kvázi dvojrozmerným systémom	355
13.10.4 Tunelovanie v prípade anizotropnej energetickej medzery	356
13.11 Teória Ginzburga a Landaua	358
13.11.1 Kvantovanie magnetického toku	360
13.11.2 Ginzburgove-Landauove rovnice	361
13.12 Rovnica Londonovcov a hĺbka vniku λ_L	363
13.13 Koherenčná dĺžka	365
13.14 Dva typy supravodičov	368
13.15 Literatúra	371
14 Supravodivé materiály	373
14.1 Supravodivé chemické prvky	373
14.2 Binárne zliatiny a chemické zlúčeniny	375
14.3 Chevrelve fázy	377
14.4 Kovalentné supravodiče	377
14.5 Exotické a nekonvenčné supravodiče	379
14.6 Vysokoteplotní kupráty	385
14.6.1 Krystalová a magnetická štruktúra	387
14.6.2 Transport elektrónů	389
14.7 Shrnutí	394
14.8 Literatura	396
15 Elektrodynamické vlastnosti supravodičov	398
15.1 Kvantované víry v "klasických" supravodičích druhého druhu	398
15.1.1 Upínání virů a relaxace.	401
15.1.2 Model kritického stavu.	401
15.1.3 Tepelně excitovaná relaxace.	404
15.1.4 Tečení supravodivých virů	406
15.2 Specifika vysokoteplotních supravodičov	406
15.2.1 Supravodivý stav VTS	408
15.3 Supravodivé víry ve vysokoteplotních supravodičích	409
15.4 Magnetizační procesy	412
15.4.1 Vliv anizotropie	412
15.5 Pohyb virů ve vysokoteplotním supravodiči	414
15.5.1 Teplotní excitace – čára ireverzibility	414
15.5.2 Křivka tání mřížky virů	415
15.6 Upínání virů	421
15.6.1 Bodové poruchy	422
15.6.2 Velké defekty	426
15.6.3 Korelované defekty	428
15.7 Relaxace	429
15.8 Granulární supravodiče	432
15.9 Literatura	434

16 Josephsonovy jevy a jejich aplikace	436
16.1 Josephsonovy jevy	439
16.1.1 Feynmanovo odvození Josephsonových jevů	439
16.1.2 Odvození Josephsonových jevů pomocí Hamiltonových rovnic pro Cooperovy páry	441
16.2 Josephsonovy jevy v supratekutém heliu	442
16.3 Fyzikální vlastnosti Josephsonových přechodů	443
16.3.1 Kalibrační invariance (lokální vnitřní symetrie)	443
16.3.2 Vliv statického magnetického pole na přechod	445
16.3.3 Závislost kritického proudu přechodu na teplotě	446
16.3.4 Elektrodynamika rozdílu fází v Josephsonově přechodu	446
16.3.5 RCSJ model Josephsonova přechodu	448
16.3.6 Volt-ampérové charakteristiky přechodu	449
16.3.7 Josephsonův přechod ozářený mikrovlnami - Shapirovy schody	452
16.4 Makroskopická kvantová interference	454
16.5 Supravodivá smyčka s jedním přechodem	456
16.6 Vybrané fyzikální vlastnosti malých kontaktů supravodičů a normálních kovů	457
16.6.1 Proud rozhraním normálního kovu a supravodiče (Andreevův odraz)	457
16.7 Tepelný šum	458
16.8 Malé přechody a coulombická blokáda	459
16.9 Vybrané aplikace Josephsonových jevů	460
16.9.1 Technologie přípravy Josephsonových přechodů	460
16.9.2 Josephsonův standard napětí	462
16.9.3 Přijímače submilimetrového záření	463
16.9.4 Generátory mikrovlnného záření	465
16.9.5 Supravodivé digitální obvody a převodníky	467
16.10 Skvidy – supravodivé kvantové interferenční detektory	467
16.10.1 Stejnoseměrný skvid	468
16.10.2 Střídavý skvid	469
16.10.3 Skvidový zesilovač	471
16.10.4 Technologie výroby skvidů	472
16.10.5 Skanovací skvidový mikroskop	473
16.10.6 Skvidové magnetometry pro biomagnetická měření	473
16.10.7 Skvidové magnetometry pro materiálový výzkum	474
16.11 Literatura	475
17 Makroskopické kvantové jevy v supravodivých strukturách	478
17.1 Úvod	478
17.2 Kvantová mechanika a submikrónové Josephsonovy struktury	479
17.3 Josephsonov spoj jako analog atómu	484
17.4 Ovládání qubitu a kvantová tomografie	491
17.4.1 Měření relaxačních a čistých defázovacích časů	500

17.5 Rf Squid v kvantovom režime - Schrödingerove mačiatko?	503
17.6 Supravodivý jednopárový tranzistor - nábojový qubit	507
17.7 Kvantová elektrodynamika supravodivého qubitu a rezonátora	509
17.8 Kvantové logické hradlá	518
17.9 Deutschov kvantový algoritmus	521
17.10 Záver	524
17.11 Literatúra	524
18 Vlastnosti tuhých látok pri nízkych teplotách	526
18.1 Tepelná kapacita tuhých látok	526
18.1.1 Mriežkové teplo	527
18.1.2 Elektrónové teplo	530
18.1.3 Magnetické teplo	532
18.1.4 Príspevok od Schottkyho javu	533
18.1.5 Merné teplo rôznych materiálov	533
18.1.6 Meranie tepelnej kapacity	537
18.2 Elektrická vodivosť	539
18.2.1 Matthiessenove pravidlo	541
18.2.2 Rozptyl elektrónov na fonónoch	541
18.2.3 Rozptyl elektrónov na elektrónoch	542
18.2.4 Rozptyl elektrónov na magnetickej štruktúre	543
18.2.5 Kondov jav	544
18.2.6 Vplyv magnetického poľa na transport náboja	546
18.2.7 Klasické rozmerové javy	547
18.2.8 Elektrická vodivosť polovodičov	548
18.3 Tepelná vodivosť	549
18.3.1 Elektrónová zložka	549
18.3.2 Fonónová zložka	551
18.3.3 Transport tepla magnetickým podsystemom	552
18.3.4 Separácia a analýza jednotlivých zložiek tepelnej vodivosti	553
18.3.5 Meranie tepelnej vodivosti	556
18.4 Kapičův odpor	557
18.4.1 Impedanční nepřizpůsobení	558
18.4.2 Anomální (magnetický) Kapičův odpor	561
18.5 Literatúra	563
19 Jaderný magnetizmus	565
19.1 Fyzikální základy jaderného magnetizmu	565
19.1.1 Základní parametry atomových jader	565
19.1.2 Interakce izolovaného jádra s časově neproměnným magnetic- kým polem	568
19.1.3 Interakce jádra s časově neproměnným elektrickým polem	571
19.1.4 Interakce jádra s magnetickým a elektrickým polem	572
19.2 Jaderný paramagnetizmus	572

19.3	Hyperjemné interakce	575
19.3.1	Magnetické interakce jádra s elektrony vlastního atomu	575
19.3.2	Elektrická kvadrupólová interakce jádra s jeho okolím	578
19.3.3	Velikost hyperjemných interakcí	579
19.3.4	Interakce mezi jadernými momenty	581
19.4	Uspořádání jaderných magnetických momentů v kovech	582
19.5	Záporné teploty	585
19.6	Jaderný magnetismus lanthanoidů	587
19.6.1	Základní vlastnosti $4f$ iontů	587
19.6.2	Krystalové pole a jeho singletní základní stav	588
19.6.3	Hyperjemně zesílený jaderný magnetismus	591
19.6.4	Magnetické uspořádání v PrNi_5	593
19.7	Základní vlastnosti NMR v pevných látkách	596
19.7.1	Relaxace jaderné magnetizace	596
19.7.2	Fenomenologický popis NMR	598
19.7.3	Experimentální technika NMR	599
19.7.4	Mikrofyzikální popis NMR	605
19.7.5	Spin-mřížková relaxace v kovech	609
19.8	Využití NMR ve fyzice nízkých a velmi nízkých teplot	610
19.8.1	Fyzika ^3He	611
19.8.2	Supravodiče	613
19.8.3	Nízkoteplotní termometrie	617
19.9	Literatura	620
20	Elektronový transport v kvantových systémech	622
20.1	Nízkorozměrné elektronové systémy	624
20.2	Transport jako srážkový problém	627
20.3	Balistický kanál a kvantování konduktance	630
20.4	Konduktance a elektrický odpor	633
20.5	Jev lokalizace v kvazijednorozměrných vodičích	635
20.6	Lokalizace v kvazidvojrzměrných vodičích a vliv slabého magnetického pole	637
20.7	Aharonovův — Bohmův jev	642
20.8	Kvantový Hallův jev — celočíselný	645
20.9	Zlomkový kvantový Hallův jev	653
20.10	Rezonanční tunelování	658
20.11	Coulombická blokáda	661
20.12	Jednoelektronový tranzistor a turniket	664
20.13	Literatura	665